

10.2.1

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان مرکزی

دانشکده پزشکی اراک

پایان نامه:

جهت دریافت درجه دکتراي پزشکی

موضوع:

بررسی اثر ازدواجهای فامیلی در بروز عقب ماندگی ذهنی،

در بین عقب ماندگان ذهنی سازمان بهزیستی و مدارس استثنایی

شهرستان اراک، در سال ۷۶-۱۳۷۵

استاد راهنما:

آقای دکتر سید حسین هاشمی

تحقیق و نگارش:

حسین رسول نیا

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

سال تمصیلی ۷۶-۱۳۷۵

۱۳۸۹/۱۰/۲۰

۱۵۰۵۰۱

به نام ایزد منان

هستی بخش جان

و شفا بخش جسم و روان

با سپاس فراوان از زحمات ارزشمند
استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سیدحسین هاشمی
که در تدوین این پژوهش، راهنمای من بودند.

و با تشکر صمیمانه از تمامی اساتید ارجمندی که
در کلیه مراحل تحصیل، مرایای رسانیدند.

تقدیم به

پدر و مادرم

پروانگانی که در آتش زندگی

بال و پر سوختند

و باشکیبائی و ایثار

درس زیستن به من آموختند.

تقدیم بہ

ہمسرم مینا

گلبرگ با طراوتی کہ

با عطوفت و مہربانی

لطافت عشق را بہ من ہدیہ نمود.

مقدمه

ازدواج فامیلی در طول تاریخ همواره اتفاق افتاده و هنوز هم در جوامع مختلف به حیات خود ادامه می‌دهد. و تحت تأثیر و نفوذ عوامل متعددی چون خصوصیات فرهنگی، میزان تحصیلات، محدودیت‌های اجتماعی، محدود بودن تعداد خانوارهای مجتمع در یک محیط بسته، تعصبات قومی و طایفه‌ای، اختلافات طبقاتی و بالاخره شیوه زندگی، تظاهرات خود را آشکار می‌سازد. تاکنون تحقیقات متعددی در زمینه اثر نامطلوب ازدواج‌های فامیلی به عمل آمده و نقش بسیاری از عوامل مهم در ایجاد ناهنجاریهای مادرزادی، عقب ماندگی‌های جسمی و ذهنی، مرگ و میر داخل رحمی و غیره روشن شده است.

هرساله صدها هزار کودک مبتلا به بیماری‌های ژنتیکی در سراسر جهان متولد شده و آشیانه پرمهر و عطوفت هزاران خانواده را متلاشی می‌سازد. در این میان، زوج‌های همخون، احتمال بیشتری برای بوجود آوردن کودکان دارای نقیصه‌های ژنتیکی دارند. درون همسری ممکن است ژن‌های مغلوب را در معرض انتخاب و حذف قرار داده و در نتیجه تعادل ژن‌ها را در جمعیت به طور دائمی تغییر دهد. اصولاً هرچه رابطهٔ خونی والدین نزدیکتر باشد، احتمال خطر برای فرزندان آنها بیشتر است.

عقب‌ماندگی ذهنی از جمله مواردی است که می‌تواند در اثر ازدواج‌های فامیلی افزایش یابد. اما به هر حال آنچه که قابل توجه می‌باشد این است که عقب‌ماندگی ذهنی، بیماری و مرض نیست. بلکه یک وضعیت و حالت خاص ذهنی است که در اثر شرایط مختلف قبل از تولد، هنگام تولد و یا پس از تولد پدید می‌آید.

کودک استثنایی، اول یک کودک است و بعد کودکی است با خصوصیات، تفاوت‌ها و ویژگی‌های استثنایی نسبت به کودکان دیگر. معلول کوچکی که روح خداوند در او دمیده شده، قبل از هرچیز یک انسان است. پس باید از حقوق طبیعی یک انسان نیز برخوردار گردد.

و در این میان، رسالتی که بر دوش پدر و مادرها گذاشته شده، در قدم اول پیشگیری از بروز چنین موارد ناگوار است. و در قدم بعد در صورت تولد کودک عقب‌مانده، باید با تفکر منطقی و غلبه بر احساسات خود، جهت بهبود وضع زندگی کودک و برنامه‌ریزی برای تعلیم و توانبخشی او در سایه مشاوره با متخصصین امور، بکوشند.

حسین رسول نیا ۱۳۷۶/۵/۲۰

چکیده پژوهش

عنوان پایان نامه:

بررسی اثر ازدواج‌های فامیلی در بروز عقب‌ماندگی ذهنی، در بین عقب‌ماندگان ذهنی سازمان

بهبودی و مدارس استثنایی شهرستان اراک در سال ۱۳۷۵-۷۶

پژوهشگر: حسین رسول‌نیا

استاد راهنما: آقای دکتر سید حسین هاشمی

خلاصه پایان نامه:

این پژوهش، مطالعه‌ای توصیفی - تحلیلی به منظور بررسی اثر ازدواج‌های فامیلی والدین در بروز

عقب‌ماندگی ذهنی فرزندانشان می‌باشد.

علت انجام این پژوهش آن است که تعداد زیادی از معلولین مراجعه‌کننده به مراکز بهبودی،

مربوط به خانواده‌هایی می‌شوند که ازدواج فامیلی انجام داده‌اند و از طرفی اینگونه ازدواج‌ها در

کشور ما زیاد صورت می‌گیرد.

این مطالعه بر روی ۶۰۰ کودک انجام شده است. ۳۰۰ نفر از دانش‌آموزان سازمان بهبودی و

مدارس استثنایی شهرستان اراک بوده و به عنوان عقب ماندگان ذهنی، در طرح شرکت داده شدند. ۳۰۰ نفر نیز از ۶ دبستان دوره ابتدایی به طور کاملاً تصادفی (از هر گروه دختر و پسر بطور مساوی) انتخاب و به عنوان گروه شاهد، در پژوهش شرکت داده شدند.

از بین ۳۰۰ کودک عقب مانده ذهنی، ۱۲۰ نفر (۴۰٪) دارای والدین خویشاوند بوده اند. که بیشترین نسبت فامیلی آنها نسبت پسر عمو-دختر عمو (۱۱/۳٪) و کمترین آنها نسبت دختر عمه - پسر دایی (۵/۳٪) بوده است.

از بین ۳۰۰ کودک گروه شاهد تعداد ۷۲ نفر (۲۴٪) دارای والدین خویشاوند بوده اند. که بیشترین نسبت فامیلی آنها نسبت های فامیلی دور (۷/۳٪) و کمترین آنها نسبت دختر عمه - پسردایی (۲/۳٪) بوده است.

جهت اثبات فرضیه «ارتباط ازدواج های فامیلی والدین با عقب ماندگی ذهنی کودکان»

با استفاده از آزمون مجذور خی (χ^2 -test) و با کمک زیر برنامه spss کامپیوتر:

$\chi^2 = ۱۷/۶۴$ بدست آمد و در سطح $\alpha = ۰/۰۵$ آزمون گردید.

و فرضیه مورد نظر پذیرفته شد. بنابراین با قاطعیت می توان گفت که:

«ازدواج های فامیلی والدین با بروز عقب ماندگی ذهن در کودکان ارتباط دارد».

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
I	مقدمه نگارنده
III	چکیده پژوهش
V	فهرست مطالب
۱	فصل اول - مقدمات
۲	۱-۱ بیان مسئله
۵	۱-۲ اهداف پژوهشی
۵	۱-۳ فرضیه
۵	۱-۴ سؤالات پژوهشی
۶	۱-۵ محدودیت‌های پژوهشی
۶	۱-۶ تعریف واژه‌ها
۹	فصل دوم - کلیات
۱۰	۲-۱ تاریخچه
۱۱	۲-۲ تعریف عقب ماندگی ذهنی
۱۳	۲-۳ طبقه‌بندی
۱۶	۲-۴ همه گیرشناسی
۱۶	۲-۵ سبب شناسی
۱۶	۲-۵-۱ عوامل ژنتیکی و کروموزومی (وراثت)
۲۳	۲-۵-۲ مشکلات مربوط به دوران بارداری و زمان تولد

۲۷	۲-۵-۳) مشکلات بعد از زایمان و سالهای اولیه زندگی
۲۷	۲-۵-۴) عوامل محیطی، اجتماعی و فرهنگی
۲۸	۲-۶) تظاهرات بالینی
۳۰	۲-۷) تشخیص
۳۱	۲-۸) پیشگیری
۳۲	۲-۹) آموزش و درمان
۳۴	۲-۱۰) مشکلات و مسائل روانی عقب‌ماندگان ذهنی
۳۵	۲-۱۱) مشکلات روانی و واکنش‌های خانواده عقب‌ماندگان ذهنی
۳۶	۲-۱۲) مروری بر مطالعات انجام شده در ایران
۴۰	فصل سوم - روش تحقیق
۴۱	۳-۱) طرح تحقیق و نوع مطالعه
۴۱	۳-۲) جمعیت‌های مورد پژوهش
۴۲	۳-۳) حجم نمونه
۴۲	۳-۴) نحوه انتخاب نمونه‌های پژوهشی
۴۲	۳-۵) متغیرها
۴۳	۳-۶) نحوه جمع‌آوری اطلاعات
۴۳	۳-۷) روشهای آماری
۴۴	نمونه پرسشنامه
۴۵	فصل چهارم - ارائه نتایج، جداول و نمودارها
	جدول (۱): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
۴۷	بر حسب جنس کودک و نسبت فامیلی والدین

- جدول (۲): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و سن مادر در زمان حاملگی ۴۸
- جدول (۳): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و سن پدر موقع تولد کودک ۴۹
- جدول (۴): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و میزان تحصیلات پدر ۵۰
- جدول (۵): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و میزان تحصیلات مادر ۵۱
- جدول (۶): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و شغل پدر ۵۲
- جدول (۷): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و شغل مادر ۵۳
- جدول (۸): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و تعداد فرزندان خانواده ۵۴
- جدول (۹): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و رتبه تولد وی ۵۵
- جدول (۱۰): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و نوع و محل تولد وی ۵۶
- جدول (۱۱): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد
 بر حسب جنس کودک و سابقه عقب‌ماندگی ذهنی در خانواده ۵۷

جدول (۱۲): توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد	
بر حسب جنس کودک و سابقه عقب‌ماندگی ذهنی در فامیل	۵۸
نمودار - توزیع فراوانی نمونه‌های مورد پژوهش در دو گروه مورد و شاهد	
بر حسب نسبت فامیلی والدین	۵۹
تجزیه و تحلیل‌های آماری	۶۰
فصل پنجم - تفسیر، نتیجه‌گیری و توصیه‌ها	۶۲
۱-۵- تفسیر یافته‌ها	۶۳
۲-۵- نتیجه‌گیری نهایی	۶۵
۳-۵- توصیه‌ها و پیشنهادات برای خانواده‌ها	۶۶
۴-۵- پیشنهادات برای سایر پژوهشگران	۶۷
فصل ششم	۶۸
خلاصه انگلیسی	۶۹
فصل هفتم - مراجع	A
منابع انگلیسی	A
ترجمه‌های فارسی	A
تألیفات فارسی	B
پایان‌نامه‌ها و مقالات	C

فصل اول

مقدمات

فصل اول پژوهش براساس بیان مسئله پژوهش، اهداف پژوهش، فرضیات و سئوالات پژوهش، محدودیت‌های پژوهش و تعریف واژه‌ها تدوین شده است.

۱-۱) بیان مسئله

مسئله عقب ماندگی ذهنی، یکی از حادترین مسائل جوامع بشری است. حال آنکه خانواده‌های بسیاری به دلیل داشتن کودک عقب مانده ذهنی، از تحمل بار عاطفی سنگین رنج می‌برند. همچنین ایجاد و تشدید اختلافات زناشویی، جدایی، تحمل بار سنگین اقتصادی، تحمل صحبت‌های دیگران در رابطه با کودکان عقب مانده و بسیاری از مسائل دیگر می‌تواند از تظاهرات داشتن کودک عقب مانده ذهنی در یک خانواده باشد «۱۱».

عقب ماندگی ذهنی یک معضل اجتماعی به شمار می‌رود. آمارها نشان می‌دهد که در جوامع مختلف بین ۲ تا ۳ درصد افراد اجتماع با درجات مختلف دچار عقب ماندگی ذهنی هستند. که این افراد نیاز به حمایت دارند.

عوامل مختلفی می‌تواند باعث ایجاد عقب ماندگی ذهنی شود، از جمله :

۱- ژنتیک که قسمت مهمی از علل را تشکیل می‌دهد.

۲- سوانحی که منجر به ترومای سر می‌شود.

۳- علل حین تولد که شامل زایمانهای غیر بهداشتی می‌شود و یا منجر به آسفیکی حین تولد می‌گردد.

۴- عوامل محیطی «۴»

علل ژنتیکی عقب ماندگی‌های ذهنی طیف وسیعی را در برمی‌گیرد که می‌توان از اختلالات کروموزومها و ژنها نام برد. در خصوص اختلالات ژنی، تعدادی از عقب ماندگیهای ذهنی در رابطه با ژنهای غالب و تعدادی در رابطه با ژنهای مغلوب مورد بحث می‌باشند که بصورت اتوزومی یا وابسته به جنس بروز می‌نمایند.

در سال ۱۹۷۳ توسط «کاو گیا»^(۱) «دورکین»^(۲) و «پندلتون»^(۳) تخمین زده شد که حدود نیمی از افراد با بهره هوشی کمتر از ۵۰ دارای مشکلات ژنتیکی می‌باشند «۱۱».

یکی از عواملی که در ایجاد ناهنجاریهای ارثی و تولید عقب ماندگی ذهنی تأثیر فراوان دارد عامل همخونی (consanguinity) می‌باشد. در میان اقلیتها و روستائیان و خانواده‌هایی که ازدواج با نزدیکان همخون مانند دخترعمو و پسرعمو، عمه‌زاده و دایی‌زاده، پسرخاله و دخترخاله و امثال آنها متداول است، تعداد عقب ماندگان ذهنی بیش از دیگران است. متجاوز از یک قرن پیش «بودین»^(۴) در سال ۱۸۶۲ و «گراهام بل»^(۵) در سال ۱۸۸۳ به خوبی نشان دادند که تعداد کر و لال‌ها در نسل همخون‌ها بسیار فراوان است.

1- Kaveggia

2- Durking

3- Pendleton

4- Boudin

5- Graham Bell

تحقیقات تجربی قرن اخیر جای تردید باقی نگذاشته است که انواع بدشکلی‌های عضوی و اختلالات جسمی و حرکتی و نارساییهای هوشی و عقلی در اثر همخوانی والدین در فرزندان آنها بیشتر ظاهر می‌شود. آماری که «پوروت»^(۱) بدست داده است میزان احتمال ابتلاء فرزندان را که ثمره ازدواج والدین همخون می‌باشند بدین شرح نشان داده است:

بی‌عقلی یا کانائی (Indiotie): ۱۴ تا ۱۵ درصد

کم‌هوشی یا کودنی (Debilite): ۳ تا ۱۸ درصد

کری و لالی: ۹ تا ۲۳ درصد

در اثر این تحقیقات، امروزه در کشورهای پیشرفته جهان متخصصان با کوشش فراوان مردم را به عواقب وخیم ازدواج‌های همخوانی متوجه می‌سازند و آنها را از اینگونه پیوندها برحذر می‌دارند. و حتی در بعضی از کشورهای غربی با عقیم ساختن افرادی که به علت بیماری، نسل معیوب بوجود می‌آورند، از این خطر جلوگیری می‌نمایند که البته این امر از نظر اخلاقی و دینی دارای اشکال می‌باشد «۱۸».

با توجه به اینکه ازدواج‌های فامیلی در ایران، خصوصاً در روستاها و شهرهای کوچکتر بطور چشمگیری دیده می‌شود، و با توجه به اینکه تأثیر این ازدواج‌ها در بروز عقب ماندگی ذهنی بر کسی پوشیده نیست، و از طرفی آموزش خانواده‌ها نقش بزرگی در پیشگیری از تولد کودکان عقب مانده دارد، درصدد برآمدیم پژوهشی در این زمینه داشته باشیم. تا اولاً بطور مستدل و با استفاده از آمار موجود، اثر ازدواج‌های فامیلی والدین در بروز عقب ماندگی ذهنی فرزندانشان توضیح داده شود. و ثانیاً در حاشیه مسئله فوق، برخی عوامل دیگر نیز مورد بررسی قرار گیرند.

۱-۲) اهداف پژوهشی

۱-۲-۱) هدف کلی

بررسی اثر ازدواج‌های فامیلی در بروز عقب ماندگی ذهنی در بین عقب ماندگان ذهنی سازمان بهزیستی و مدارس استثنایی شهرستان اراک در سال ۱۳۷۵-۷۶

۱-۲-۲) اهداف جزئی

۱- تعیین میزان فراوانی ازدواج‌های فامیلی والدین، در میان کودکان عقب مانده سازمان بهزیستی و مدارس استثنایی شهرستان اراک در سال ۱۳۷۵ - ۷۶

۲- تعیین میزان فراوانی ازدواج‌های فامیلی والدین، در میان کودکان سالم مدارس ابتدایی غیراستثنایی شهرستان اراک در سال ۱۳۷۵ - ۷۶

۳- مقایسه دو گروه مورد و شاهد با یکدیگر

۱-۳) فرضیه

یک ارتباط مستقیم بین ازدواج فامیلی والدین و ابتلاء به عقب ماندگی ذهنی در فرزندان آنها وجود دارد.

۱-۴) سوالات پژوهشی

۱-۴-۱) سوالات اصلی

۱- میزان فراوانی ازدواج فامیلی والدین، در بین کودکان عقب مانده ذهنی چگونه است؟

۲- میزان فراوانی ازدواج فامیلی والدین، در بین کودکان گروه شاهد چگونه است؟

۱-۴-۲) سوالات فرعی

- ۱- در والدین کودکان عقب مانده، چه نسبت فامیلی از همه بیشتر است؟
- ۲- سن مادر در زمان حاملگی و سن پدر در موقع تولد کودک، چگونه بوده است؟
- ۳- میزان تحصیلات و شغل والدین چگونه است؟
- ۴- تعداد کل فرزندان خانواده چندتاست و کودک عقب مانده، فرزند چندم است؟
- ۵- آیا سابقه فرزند عقب مانده دیگری در خانواده یا فامیل وجود دارد؟
- ۶- نوع و محل تولد کودک، چه بوده است؟

۵-۱) محدودیت‌های پژوهشی

محدودیت‌های این پژوهش یا عواملی که در نتیجه آن تأثیر داشته و به وسیله پژوهشگر قابل کنترل نبوده عبارتند از:

- ۱- خصوصیات روانی، شخصیتی و تفاوت‌های فردی تک تک آزمودنی‌ها و والدین آنها در نحوه پاسخگویی آنها به سؤالات پرسشنامه تأثیر می‌گذرد.
- ۲- قیودات فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی که انسانها به آن پایبند می‌باشند، می‌تواند بر نحوه پاسخگویی نمونه‌ها تأثیر گذارد.

۶-۱) تعریف واژه‌ها

۱- هوش (*Intelligence*):

عبارت است از مجموعه شایستگی‌های فرد در تفکر عاقلانه، رفتار منطقی و سودمند، و اقدام مؤثر در سازش با محیط. هوش جنبه‌های متعددی از قبیل حافظه، دقت، یادگیری، تفکر و ادراک را شامل می‌شود.